

sile olması ümidiyle onun bu eserini tercümeyle başlayarak 27 Safer - 8 Rebîülevvel 935 (10-20 Kasım 1528) arasında on gün içinde tamamlar (*Vekâyi'*, s. 393-394). Sade bir ifade ile meydana getirdiği bu tercüme, mutasavvıf ve dervişlere büyük bir hürmet duyan Bâbü'rün tasavvufî konulardan lezzet alan bir yönünü aksettirmektedir. Bu didaktik mesnevi Bâbü'rün divan nüshalarında yer almaktadır. Bunlardan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki (TY, nr. 3743) Hâlis Efendi nüshası metninin Fuad Köprülü tarafından neşri yapılmıştır ("Risâle-i Vâlidîye Tercümesi", *MTM*, nr. 1, 1331/1915, s. 113-124). Râmpür nüshasındaki metnin divanın Denison Ross tarafından, Paris nüshası da Samoyloviç tarafından yapılan neşrinde basılmıştır. 935'te (1528-29) yazılan eserin, istinsah tarihi 931 (1525) olarak gösterilen Tahran Kütüb-hâne-i Saltanatı'deki Bâbü'r külliyyatı içinde yer alması, bu tarihlerden birinin yanlış olduğunu göstermektedir. Risâlenin sonundaki 935 tarihi *Bâbü'r-nâme* ile de teyit edildiğine göre tarih yanlış külliyyata ait olmalıdır.

Bâbü'rün bunlardan başka var olduğu söylenen biri müzik hakkında, diğeri harp sanatına dair iki eseri şimdiye kadar ele geçmemiştir. Bâbü'r'e bir de oğlu için yazdığı bir "Vesâyânâme" atfedilmiştir (bk. A. S. Beveridge, "Further Notes on Baburiana. II. Paternal Counsels Attributed to Babur in a Bhopal MS.", *JRAS*, 1923, s. 75-82).

Bâbü'r Arap harfleri dışında değişik ve kullanılması kolay bir yazı şekli tasarlamış, 1504'te ülkesinden ayrılıp yeni bir devlet kurmaya Kâbil'e gittiğinde "hatt-ı Bâbü'rî" adıyla yeni bir alfabe sistemi icat etmişti. Noktasız harflerden meydana gelen bu sistem, ileri sürüldüğüne göre, Türkçe'nin bünyesine uygun

gelecek bir yol arayışın ifadesiydi. Hatt-ı Bâbü'rî örneklerinden bazıları çok yakın zamanlarda ele geçmiştir (bu yazı meselesi hakkında bk. A. de Longpérier, "Note sur l'écriture baberi", *Comptes - rendus des sciences de l'Académie des inscriptions*, Paris 1872, I, 245-252; S. Azimdzhanova, "New Data Concerning Khatt-ı Baburî", *Central Asian Review*, London 1964, XII/2 ve *Proceedings of the Twenty-sixth International Congress Orientalists* 1964, IV (1970), s. 203-208; R. Rahmeti Arat, "Babur ve Yazısı", *TK*, Mart 1964, nr. 17, s. 18-21; Âhmed Golçin-i Maanî, "Moshaf-ı Baburî", *Nâme-i Âstân-ı Kods*, Meşhed 1344 hş./1965, nr. 20, s. 60-64; Ali Alparslan, "Babur'un İcad Ettiği 'Baburî Yazısı' ve Onunla Yazılmış Kur'an", *TM*, 1976, XVIII, 161-168; a.mlf., "Babur'un İcad Ettiği Baburî Yazı II", *TM*, 1980, XIX, 207-209).

BİBLİYOGRAFYA :

Bâbü'r, *Vekâyi'* (Arat), I-II; a.mlf., *Bâbü'r-Nâma: Memoirs of Bâbur* (trc. A. S. Beveridge), London 1922, I-II; Gülbeden Begim, *Humâyûn-nâme* (trc. Abdürrab Yelgar), Ankara 1944; Zeyn Han, *Tabaqât-ı Baburî* (trc. S. Hasan Askari), Delhi 1982; Sâm Mirzâ, *Tuḥfe-i Sâmî* (nşr. Vâhid Destgerdî), Tahran 1314 hş., s. 15-16; Abdülkâdir el-Bedâûnî, *Müntehâbü't-tevârîḥ*, Calcutta 1865; a.mlf., *Muntakḥâbu't-Tawâriḥ* (trc. G. S. A. Ranking), Calcutta 1898; Ebû'l-Fazl el-Allâmî, *Ekbernâme*, Calcutta 1886, I; a.mlf., *The Akbar-nâmâ of Abu'l-Fazl* (trc. H. Beveridge), Calcutta 1897, I; W. Erskine, *A History of India Under the Two First Sovereigns of the House of Taimur, Baber and Humâyûn*, London 1854; F. Teufel, "Baber und Abu'l-Fazl", *ZDMG*, XXXVII (1883), s. 141-187; Mengü Kaan, Büyük Bir İslâm Mogol İmparatoru (Bâbü'r Şah) Merhum", *İslâm Mecmuası*, nr. 7, İstanbul 1332/1914, s. 199-203 (Bilgi hatalarına mukabil İslâmî yönden bir değerlendirme vardır.); Öktem Kaan [Yusuf Akçura], "Hindistan'da Türklük. Müslüman Türk İmparatorları (Zahîrüd-din Muhammed Bâbü'r Şah Gazi", *Bilgi*, nr. 6, İstanbul 1330/1915, s. 570-585; H. Beveridge, "A Letter from the Emperor to his son Kamran", *JASB* (New Serie 15, 1919),

s. 329-334; S. M. Edwards, *Babur. Diarist and Despot*, London 1926; Carra de Vaux, *Les Penseurs de l'Islam*, Paris 1921, I, 63-67; Rıza Nur, "Bâbü'r: Şair", *TY*, nr. 16 (1926), s. 376-390; F. Grenard, *Baber: Fondateur de l'Empire des Indes (1483-1530)*, Paris 1930 (Geniş bir özet: Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s. 221-222; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati va Adabiy-Ilmiy Merosi Mustafa Hakkı Akansel, "Bâbü'r", *Tanrıdağ*, nr. 12, İstanbul 1942, s. 5-9); M. Fuad Köprülü, "Bâbü'r Şah", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1928; a.mlf., "Arüz", *İA*, 1942, I, 648; a.mlf., "Babur", *İA*, 1943, II, 180-187; a.mlf. — W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1942, s. 246-249; 8. bs. Ankara 1984, s

ağır kayıplar verdiler. Bu hadise Bâbürlüler'in Hindistan'daki hâkimiyetini iyice sağlamlaştırdı. 1530'a doğru Bâbürlüler'in sağlık durumu bozulmaya başladı. Devrin ileri gelenlerini yanına çağırarak oğlu Hümâyûn'un hükümdarlığını kabul ettirdikten kısa bir süre sonra 26 Aralık 1530'da Agra'da vefat etti.

Bâbürlüler'den sonra oğlu Hümâyûn (1530-1540) Agra'da tahta çıktı. Devletin o sırada önde gelen rakibi Lûdî ailesinden Afganlar'dı. Bengal'e iltica etmiş olan Mahmud Han Lûdî batıya doğru ilerleyerek Cavnîpûr'u ele geçirdi. Hümâyûn 1531'de şehri kurtardıktan sonra Şîr Han'a ait Çunâr Kalesi üzerine yürüyerek kaleyi dört ay kadar muhasara etti. Bâbürlüler'in güneybatıdaki komşusu Sultan Bahadır Şah Gucerâtî, 1534'te Hümâyûn doğuda meşgul iken Çitor'u muhasara ettiği bir sırada Agra yakınlarına kadar ilerlemişti. Bunun üzerine Hümâyûn Gucerât seferine karar verdi ve Bahadır'ı Mandasor'da bozguna uğratarak kaçmaya mecbur ettikten sonra Kambay körfezine kadar ilerledi ve Gucerât'ı topraklarına kattı (1535). Yörenin idaresini kardeşi Askerî'ye bırakarak Agra'ya döndü. Askerî Gucerât'ın muhafazasında başarılı olamadı. Bahadır Ahmedâbâd'a hücum ederek Bâbürlüler'i ülkesinden attı. Bu sırada Hümâyûn iç karışıklıklarla uğraşıyordu. Kardeşleri Hindal Mirza ve Kâmrân Mirza'nın ayaklanmaları ve tahtta hak iddia etmeleri Hümâyûn'u epey uğraştırdı. O sırada Şîrşah, Ganj boyunca batıya doğru nüfuzunu yaydığı gibi Benâres'i de topraklarına kattı. Şîrşah 27 Haziran 1539'da Çavsa'da gece baskınıyla Hümâyûn'u beklenmedik bir şekilde ağır bir mağlûbiyete uğrattı.

17 Mayıs 1540'ta Kannevc Meydan Savaşı da Bâbürlüler'in yenilgisi ve Agra ile Delhi'yi boşaltıp Lahor'a çekilmeleriyle sonuçlandı. Hindal Mirza ve Kâmrân Mirza Hümâyûn'la Lahor'da buluştular ve hep birlikte mücadeleye karar verdiler. Fakat Hindal-Kâmrân rekabeti, doğuda Şîrşah tehlikesi Hümâyûn'u Hindistan'dan uzaklaşmaya mecbur etti. Bâbürlüler on beş yıl kadar sürgünde varlıklarını devam ettirmeye çalıştılar. Hümâyûn Safevîler'e sığındı ve Tahmasb'ın yardımını gördü. Hindal Moğollar'la yaptığı savaşı öldü. Askerî ve Kâmrân da hac için Mekke'ye gittiler ve orada vefat ettiler.

Hümâyûn 1555'te Hindistan'a geri döndü. Sûrîler'den İskender'i mağlûp ede-

rek Delhi'yi zaptetti. Böylece Bâbürlüler ikinci defa Hint hâkimiyetini ele geçirdiler. *Mir'âtü'l-memâlik* müellifi Seydi Ali Reis bu sırada Delhi'ye gelmiş ve Hümâyûn'la görüşmüştür. Hümâyûn 28 Ocak 1556'da kaza sonucu yaralandı ve öldü. Hümâyûn'un ölümü Seydi Ali Reis'in tavsiyesi üzerine gizli tutuldu. Az sonra Hümâyûn'un oğlu Ekber Şah, atalığı Bayram Han'ın yardımıyla on dört yaşında iken Celâleddin unvanı ile tahta oturdu. Gerekli tedbirler alınarak iç huzur sağlandı. Afganlı Hemu 1556 yılı sonlarında mağlûp edildi. Daha sonra Bayram Han hacca gönderilmek suretiyle saraydan uzaklaştırılmak istendi. Ekber Şah bazı idarî ve sosyal değişiklikler yaptı. Bengal, Portekiz, Gucerât meselelerini isteği doğrultusunda halletti. Osmanlılar, Safevîler ve Özbekler'le iyi münasebetler kurdu. Hindistan-Türk tarihinde büyük akisler bırakan Celâleddin Ekber'in 1605'te vefatından sonra büyük oğlunun muhalefetine rağmen Nûreddin unvanı ile tahta çıkan Cihangir, Bâbürlüler'in Ekber'den sonraki en güçlü şahsiyetidir. 1612'de Afganlılar'ın Bengal'deki tehlikeli ayaklanmasını bastırdı. Mevar Racası Amar Sing de Cihangir ile siyasî rekabete başladı. Onun saltanatı sırasında Portekiz, Hollanda, Fran-

sa ve İngiltere Hindistan'a karşı sömürge politikalarını geliştirdiler.

Vereenidge Dost-Indische Compagnie adlı Felemenk Doğu Hindistan Kumpanyası, Compagnie Française des Indes Orientales ve İngilizler'in kurduğu East Indian Company yanında Portekizliler'in de Hindistan kıyılarında ticarî merkezleri mevcuttu. Türkçe bilen William Hawkins 1608'de Gucerât'taki Sûrat'a geldi ve ülkesi için ticarî imtiyaz istedi. Bu münasebetle 1609'da Cihangir'in huzuruna çıkarak onunla dostluk kurdu. 1615'te Sir T. Roe İngiltere adına Bâbürlü hükümdarı tarafından kabul edildi. Cihangir'in oğlu ve Dekken valisi Hürrem ona istediği bazı ticarî kolaylıkları sağladı. Dekken'de Melik Amber ayaklanması ve Maratalar'ın onunla iş birliğine girmesi Cihangir'i epeyce meşgul etti. Şehzade Hürrem babası adına Dekken'de sükûneti sağladı (1621). Bu sırada Safevî Hükümdarı Şah Abbas Kandehar'ı ele geçirdi (1622). Cihangir batı sınırı için önem arzeden bu kaleyi almak üzere Hürrem'i görevlendirdi. Ancak şehzade emrine itaat etmeyerek Bâbürlüler'in can düşmanı Melik Amber'le birleşti. Daha sonra yaptığına pişman olarak iki oğlu Dârâ Şükûh ile Evrengzîb'i başşehir yolladı. 1626'da Mahâbet Han Cihangir'e karşı ayaklandı ve hükümdarı esir aldı, fakat aynı yılın sonuna doğru Cihangir onun elinden kurtuldu. Şehzade Hürrem de bu kargaşa sırasında âsi veziri destekledi.

Cihangir 7 Kasım 1627'de Keşmir'den Lahor'a giderken yolda öldü ve Ravi nehri kıyısında Şah Dârâ denilen yerde gömüldü. Şehzade Hürrem bu sırada Dekken'de idi. Cihangir'in karısı Nur Cihan'ın kardeşi Âsaf Han, Cihangir'in torunu Dâver Bahş Bulâkî'yi hükümdar ilân etti. Ancak Dâver Bahş, az sonra Âsaf Han'ın kendisine ihanet ederek amcası Hürrem'i sultan ilân ettiğini öğrendi ve Safevîler'e sığındı (1628). I. Şah Cihan adıyla Agra'da tahta çıkan Hürrem, Cihan Lûdî ve Bundelas ayaklanmalarıyla meşgul oldu. Çok sevdiği eşi Ercümend Bânû Mûmtaz Mahal'in hâtrasına Tac Mahal adlı âbidevî eseri yaptırdı. Behmenîler'in son kalıntısı olan mahallî hânedanları da Bâbürlü topraklarına kattı. Portekizliler'le Hugli'deki mücadele Şah Cihan lehinde sonuçlandı. Dekken'deki ordu Evrengzîb'in emrindeydi. Bîder ile Kalyan da bu şehzade tarafından alındı. Şah Cihan 1657'de hastalandı. Bunu haber alan diğer şehzadeler ayaklandılar. Murad Bahş

Bâbürlü ressamı Ebû'l-Hasan'ın XVII. yüzyıl başlarında yaptığı, Cihangir'i babası Ekber'in resmine bakarken tasvir eden bir tablo (Musée Guimet - Paris)

kendisini hükümdar ilân ettiyse de bir ihanet sonucu ele geçirilerek hapsedildi ve daha sonra öldürüldü. Şah Sücâ'da Hacva'da mağlûp oldu ve Murad Bahş'ın âkıbetine uğradı. Dârâ Şükûh, Samugarh'ta Evrengzîb'in kuvvetleri önünde bir varlık gösteremeyerek yenildi. Böylece rakipsiz kalan Evrengzîb, Muhyiddin I. Âlemgîr unvanıyla 21 Temmuz 1658'de Agra'da tahta çıktı ve babasını da kalede göz altına aldırdı.

1662'de doğuda Assam racası Bâbürlüler'e karşı ayaklandı. Evrengzîb muktedir ve güvenilir valilerden Mîr Cumlâ'yı onun üzerine yolladı. Yüsufzay ve Afrîdîler'in 1667 ve 1672'de birbirini takip eden isyanları da bastırıldı. Cesvent Sing'in bir halef bırakmadan ölmesi üzerine de Mârvâr Bâbürlü topraklarına katıldı. Hindistan'da Hindûluğun en güçlü temsilcilerinden biri de Racpûtlar'dı. Evrengzîb, oğlu Ekber'i bunları te'dib etmekle görevlendirdi. Fakat tecrübesiz şehzade Racpûtlar'ın vaadine aldanarak babasına karşı isyan etti. Bâbürlü ordusu hemen hükümdarın diğer oğlu Muazzam'ın idaresinde Ekber'in üzerine yürüdü. Ekber önce Dekken'e, sonra Maratalar'a sığındı. Evrengzîb'in sıkı takibi dolayısıyla canını kurtarmak için İran'a kaçtı ve orada öldü. Maratalar gün geçtikçe Bâbürlüler'e karşı düşmanca tutumlarını daha da arttırdılar. Reisleri Şâhcî, Ahmednagar'dan çevreye sık sık baskınlar düzenleyerek birçok yeri yağmaladı.

Evrengzîb daha sonra Şâhcî'nin oğlu Sîvâcî ile meşgul oldu. Amber Racası Cay Sing'i Maratalar'a karşı harekete geçirdi. Âsiler yenilgiye uğratıldığı gibi zaptettikleri arazi de Bâbürlüler tarafından alındı. Dilir Han Racapûr'a yürüyerek şehir ve kale yakınlarında Maratalar'ı ağır bir mağlûbiyete uğrattı (1679). Sîvâcî'ye kendisi gibi muharip olan oğlu Sembhâcî halef oldu ve Evrengzîb'i dört beş yıl kadar uğraştırdı. Karakoyunlular'a mensup Kutbşâhîler ile Osmanlılar'la akraba olduklarını iddia eden Âdilşâhîler Bâbürlüler'in hâkimiyetini tanımak zorunda kaldılar (1687). Dekken bölgesi ve civarının hâkimiyet altına alınmasından sonra sıkı bir şekilde takip edilen Sembhâcî de esir alındı. Bazı kutsal değerlere hakaret etmesinden dolayı Evrengzîb'in emriyle 1689'da idam edildi. Ancak Maratalar bu defa Raca Ram ve II. Sîvâcî gibi liderler vasıtasıyla Bâbürlüler'e karşı mücadeleye devam ettiler. Evrengzîb 1705'te Maratalar üzerine son

seferine çıktı. Vâkinkera Kalesi'ni kuşattığı sırada hastalandı ve 3 Mart 1707'de Ahmednagar'da öldü. Cesur ve ileri görüşlü bir kişi olan Evrengzîb Bâbürlüler'in altı büyük hükümdarının sonuncusudur. Devlet yönetimi hakkında on iki maddelik bir de vasiyetnâme bırakmıştır. Hindûlar karşısında müslüman nüfusu dengeleyebilmek için Türkistan'dan getirilen çok sayıda Türk'ü büyük şehirlerde iskân ettirmiş, onlara toprak dağıttığı gibi ordusunda da görev vermiştir.

Evrengzîb'in ölümünden sonra oğulları A'zam Muhammed Şah ve Kâm Bahş 1707'de kısa bir süre tahtı ellerinde bulundurdular. A'zam Muhammed Şah babası gibi güçlü bir şahsiyet değildi. Kâm Bahş, Bîcâpûr sûbedar*ı iken Turaniyanlı beylerin desteğiyle tahta sahip olmak istedi. Kendi adına hutbe okuttuğu gibi para da bastırdı. Bu arada Evrengzîb'in diğer oğlu Şah Âlem I. Bahadır Şah da ayaklanmış, A'zam Şah'ı yendikten sonra hükümdarlığını ilân etmiş ve Dekken'de istiklâlini ilân eden Kâm Bahş'ın kendisine itaat etmesini istemişti. Bunun üzerine Kâm Bahş, Pâdişâh-ı Dînpênâh unvanını alarak I. Bahadır Şah'la mücadeleye karar verdi. Ancak Haydarâbâd yakınlarında meydana gelen savaşta mağlûp oldu, kısa bir süre sonra da aldığı yaraların tesiriyle öldü. I. Bahadır Şah daha şehzade iken Muazzam unvanını taşıyordu. Babası adına Dekken'i yönetmiş ve Goa'daki Portekizliler'le savaşmıştı. Ancak Bâbürlüler'e sonraki tarihlerde büyük darbeler indirecek olan Maratalar'a mağlûp olmuştu. 1699'da Afganistan'da Kâbil valiliğine gönderilmişti. I. Bahadır Şah 1707'de Bâbürlü hükümdarı oldu. Saltanatının ilk yılları Marata ve Racpûtlar'la mücadele içinde geçti. 27 Şubat 1712'de ölümünden önce Pencap'taki Sihler'i te'dib edip dağlık bölgeye sürdü. I. Bahadır Şah'a büyük oğlu Azîmüşşe'n halef oldu. Fakat vezir Zülfikar Han'ın desteğine rağmen tahtı muhafaza edemedi. Mûltan'da vali olan Muizzüddin Cihandar Şah üç gün devam eden savaştan sonra Azîmüşşe'n'i bertaraf ederek Bâbürlü tahtına çıktı. Ancak isyan eden Azîmüşşe'n'in büyük oğlu Ferruhsiyer meselesini bir türlü halledemedi. Oğlu İzzeddin, Barhe seyyidlerinin desteklediği Ferruhsiyer'e mağlûp oldu. Sadık veziri Zülfikar Han 1713'te âsi kuvvetlerle Agra'da savaştı. Durumun aleyhinde geliştiğini gören Cihandar Şah Delhi'ye sığındıysa da burada ele geçirildi. Ferruhsiyer 10 Ocak 1713'te

te Bâbürlü tahtına oturdu. Ancak kendisine bu mevkii sağlayan Bâre Seyyidleri'yle anlaşılamadı. Bengal'de ve dolayısıyla Kalkûta'da nüfuz kazanmış olan İngilizler fırsattan istifade ederek Ferruhsiyer'den gümrük resminden muaf olduklarına dair izinnâme aldılar. Ondan sonra sırasıyla Şemseddin Refiüdderecât ve Refiüddavle II. Şah Cihan 1719'da Bâbürlü tahtına çıktılar. Seyyidler ve bazı Hindû ileri gelenleri hükümdarın zayırlığından faydalanarak düzeni bozucu bazı menfaatler sağladılar. II. Şah Cihan da selefinden farklı değildi ve Seyyidler'in istedikleri şekilde hareket etti. Maiyetle Agra'ya giderken Fetihpûr Sikrî yakınında Bîdyâpûr köyünde öldü (Eylül 1719). Bu sırada Malva sûbedarı Nîkûsiyer, Çin Kılıç Han'a güvenerek hükümdarlığını ilân etmişti. Ancak Çin Kılıç Han ve ona tâbi olanlar Nîkûsiyer'i yalnız bıraktılar. Ali ve Seyyid Hüseyin hanlar Bâbürlü hükümdarını Agra'da muhasara altına aldıktan sonra esir ederek Delhi'ye sürgüne yolladılar.

Bâbürlüler'in son güçlü hükümdarı Nâsîrüddin Muhammed'dir. Rüsen-ahter lakabını taşıyan Nâsîrüddin Muhammed 29 Eylül 1719'da tahta çıktı ve Seyyidler'in de yardımıyla mevkîini sağlamlaştıracak otuz yıla yakın saltanat sürdü. Afganistan'da ve İran'da Afşarlılar'ı güçlendiren ve onlara parlak bir devir yaşatan Türkmen reisi Nâdir Şah, Kander meselesi sebebiyle Bâbürlüler'le anlaşmazlığa düştü. Galzaylar'ın Hindistan'a sığınması üzerine Nâsîrüddin Muhammed'e mektup yazıldı. Fakat Nâdir Şah'ın gün geçtikçe artan gücünü göremeyen Bâbürlü hükümdarı Afşarlılar'ın ricasını cevapsız bıraktı. Nâdir Şah bu sebeple 1738'de Kâbil'i, 1739'da da Delhi'yi işgal edip ülkeyi yağmaladı. Hindistan'ın bütün zenginlikleri İran'a taşındı. Nâsîrüddin Muhammed, Nâdir Şah'ın Hindistan'dan ayrılmasından sonra içte emniyeti sağlamaya çalıştı. 1747'de Nâdir Şah'ın öldürüldüğü haberi Delhi sarayına ulaştı. Afşar ordusundaki Afganlar Abdâlî kabilesinden Ahmed'i kendilerine şah seçtiler. Afganlılar tekrar Bâbürlüler'in kuzeybatı sınırlarını kolaylıkla aşarak Pencap'ı yağmaladılar. Nâsîrüddin Muhammed, son çare olarak oğlunun kumandasındaki kuvvetlerini Ahmed Şah Dürrânî üzerine yolladı. Pencap-Delhi yolu üzerindeki Sirhind'de meydana gelen savaşta Bâbürlü kuvvetleri istilâcî Abdâlîler'e mağlûp oldu. Nâsîrüddin Muhammed, oğlunun Afganlılar ta-

En eski Bâbürlü camilerinden olan Kuvvetü'l-İslâm Camii'nin günümüze ulaşan kalıntıları - Eski Delhi / Hindistan

rafından öldürülmesinden kısa bir süre sonra 16 Nisan 1748'de vefat etti. Delhi'de XIV. yüzyılın büyük velisi Şeyh Nizâmeddin Evliyâ'nın türbesi yakınında toprağa verildi. Bâbürlüler bundan sonra hızlı bir çöküş içine girdiler. Ülke Maratalar'ın, Pindârîler'in ve hepsinden önemlisi ateşli silâhlarla donatılmış İngilizler'in istilâsına uğradı. Evrengzib devrinde en geniş sınırlarına ulaşan Bâbürlüler büyük kayıplara uğrayarak süratle eridiler. Afganlılar, Sindliler, Pencaplılar, Keşmirli, Bengalliler ve Güney Hint racaları imparatorluktan paylarına düşen toprakları aldılar.

Mücahidüddin Ebû Nasr unvanını taşıyan Ahmed Şah Bahadır (1748-1754), annesi Udam Bai ve harem ağası Câvid Han'ın tesirinde kaldı. Ahmed Şah Dürânî onun zamanında Pencap'ı istilâ ederek yağmaladı. Bu arada İskenderâbâd'daki Maratalar ayaklandılar; 1750'de yakın adamı Safder Ceng Maratalar'a katıldı. Bu ayaklanmadan sonra gücünü epeyce kaybeden Bahadır tahttan indirildi.

Azîzüddin II. Âlemgîr (1754-1760), vezir İmâdülmülk Gâziddin'in yardımlarıyla nüfuz sağlayabildi. Güçlülkle toplayabildiği orduyla Pencap'ı Dürânîler'den geri alma teşebbüsü felâketle sonuçlandı. Ocak 1757'de Delhi ikinci defa Afganlılar'ın eline geçti. Bu hadiseden sonra vezir Gâziddin bir komplo hazırlayarak II. Âlemgîr'i tahttan indirip öldürttü (1760) ve hükümdarın oğlu Ali Cevher'i Celâled-din Şah Âlem unvanıyla tahta çıkardı. 1760-1806 devresinde iki defa tahta çıkan Şah Âlem, Baksar Savaşı'ndan sonra İngilizler'in himayesini kabul etti. Robert Clive, 1767'ye kadar devam edecek valilik görevine getirildi. Hükümdar ise İngilizler'den maaş alan bir memur durumuna düştü.

Bîdârbaht ve Muînüddin II. Ekber de İngilizler'in gölgesinde varlıklarını kabul ettirebilmişlerdi. Son Bâbürlü hükümdarı Sirâceddin II. Bahadır Şah'tır. 1837-1858 yılları arasında ülkede Bâbürlüler'in eski büyüklüğünden hiçbir eser kalmamıştı. Bahadır Şah 1857'de Delhi'de patlak veren ayaklanmaya zoraki ön ayak olduğu için İngilizler tarafından sert bir şekilde cezalandırıldı. Aralık 1858'de Birmanya'ya Rangun'a sürüldü ve 6 Kasım 1862'de orada öldü. II. Bahadır silik bir şahsiyet olmasına karşılık şairliği, müzik bilgisi ve hattatlığıyla Bâbürlüler'in son temsilcisidir.

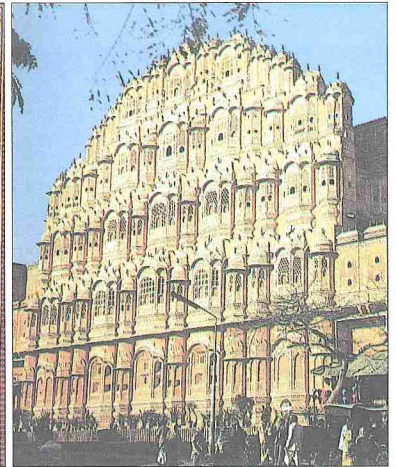
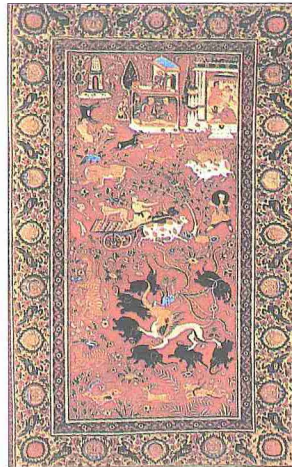
Teşkilât ve Kültür. Bâbürlü hânedanının başında bulunan hükümdara "padişah" denilirdi. Bâbürlü Kâbil'de iken bu unvanı benimsemiş ve kullanmıştı. Ayrıca "şehinşah", "hâkan", "şah" gibi unvanlar da zaman zaman hükümdar isimlerinin sonuna ekleniyordu. Padişah "devlethâne" denilen sarayda otururdu. Padişah eşleri Nur Mahal, Nur Cihan, Begüm Sâhib, Cihanârâ, Mümtaz Mahal gibi unvanlarla anılırlar ve gerçek isimleri zikredilmezdi. Padişah'tan sonra devlet işlerinde en yetkili kişi, bütün sivil ve askerî işlerde padişah vekili durumunda olan "vekilü's-saltana" idi. Dîvân-ı A'lâ'nın başındaki maliye işlerini yürüten ve düzenleyen saray görevlisine "vezir" denirdi. Dîvân-ı Hâlise doğrudan merkezden idare edilen topraklar ve maaş işleriyle, Dîvân-ı Ten ise "câgîr" denilen ve hizmet karşılığı verilen topraklarla meşgul olurdu. Ordunun malî ve idarî işlerinden sorumlu olan memura "mîr bahşı" adı verilirdi. Bunun yardımcıları olarak ikinci, üçüncü, dördüncü bahşılar bulunurdu. Bâbürlüler'in din işlerine "sad-rü's-sudûr" bakardı ve ülkedeki vakıfların zekât ve hayır işlerini yürütmek onun

başlıca görevi idi. Askeri idare eden kumandanlara bey karşılığı olarak "mansabdar" denilirdi. Bunlar "heft hezârî", "penç hezârî" ve "deh başı" adlarıyla belirli sayıdaki askerinin kumandanı durumundaydılar. Mansabdarlar hem Türkçe hem de Farsça unvanlar kullanmışlardı. **Timar*** sahipleri belirli sayıda askere bakmak ve onları savaşa hazır bulundurmaya mecburiyetindeydiler.

Bâbürlüler'de hassa askerine "vâlâşâhî" deniyordu. Bunlar Ekber Şah tarafından teşkilâtlandırılmış seçkin askerlerdi. Timar sahibi ve kumandanlar ücretlerini kendileri tesbit ederler, bunun % 5 tutarını kendilerine ayırırlar, geri kalanını da askerî hizmetlere harcarlardı. Savaşta önemli roller oynayan filler ordunun önemli bir gücünü teşkil eder, bunlardan sorumlu olan görevliye "şahne-i pîlân" denirdi. Ayrıca Bâbürlü ordusu ateşli silâhlarla da donatılmıştı. Top kullananlara "topçu", tüfek kullananlara ise "tüfengendâz" adı verilirdi. Bâbürlü ordusunun mevcudu savaş zamanları 200.000'den fazla olurdu.

Bâbürlüler'in hâkim oldukları topraklar XVIII. yüzyıl ortalarına kadar en geniş sınırlarına ulaşmıştı. Pencap, Sind, Dûâb, Kuz, Orissa, Bengal, Gucerât, Dekken ve Keşmir bölgeleri eyalet olarak kurulmuştu. Eyaletle "sûbe" de deniyordu. Bunların sayıları on beş yirmi arasında değişiyordu. Eyaletlerin başında bulunanlara "vali" veya "sûbedar" (sipeh-sâlâr) adı veriliyordu. Vilâyette sûbedarlardan sonra divan, bahşı ve sadr unvanlı memurlar gelirdi. Sûbeler "serkar" denilen kazalara bölünmüştü, idarecisi ise "fevcdâr" idi. Her serkar "pergene" adı verilen nahiyelere ayrılmıştı. Şehirlerde emniyet ve asayiş sağlayan memur "kutvâl" idi. Giriş çıkışları kontrol

XVI. yüzyıla ait
Bâbürlü
halısı
(Museum
of the Fine
Arts - Boston)
ve Bâbürlü
sivil
mimarîsinin
en önemli
eserlerinden
biri olan
XVIII. yüzyılın
ilk yarısında
inşa edilmiş
Havâ Mahal
(Rüzgârli
Saray) -
Çâypur /
Hindistan

etmeleri yanında pazar yerlerindeki fiyat kontrolleri, ölçü aletlerinin denetimi, çevre temizliği ve Hindü kadınların yakılmasını önlemek başlıca görevleriydi.

Bâbürlüler Hindistan'da kültür ve medeniyetin gelişmesinde büyük rol oynamışlardır. Kendilerine has bir mimari tarz geliştirdikleri gibi ülkenin her tarafını önemli eserlerle süslemişlerdir. Bâbürlü başşehirleri Kâbil, Lahor, Delhi, Agra ve Fetihpûr Sikri'de cami, türbe, bahçe, köprü, su arkları, köşkler meydana getirmişlerdi. Agra'daki muhteşem eser Tac Mahal, Bâbürlüler'in ulaştığı medeniyetin en mükemmel örneğidir. Ayrıca Bâbürlüler Türk-İslâm tarihçiliğinin gelişmesine de büyük hizmet etmişlerdir. Bâbürlü hükümdarların saraylarında görevlendirdikleri âlimler, diğer ilimler yanında tarihçiliğe de altın devrini yaşatmışlardı. Herat mektebi ve Hint-İran geleneği tarihçiliği tesiri altına almıştır. M. Elliot ve J. Dowson, Bâbürlü devri tarihçilerinin eserlerini külliyat halinde İngilizce'ye tercüme ederek yayımlamışlardır. Bâbürlüler devrinde yazılmış başka önemli eserler de vardır. Bâbürlü yazmış olduğu *Bâbürnâme*, kızı Gülbeyden Begüm'ün kaleme aldığı *Hümâyunnâ-*

me, Ebü'l-Fazl el-Allâmî'nin yazdığı *Ekbernâme* bunlar arasındadır. Ayrıca Nizâmüddin Ahmed el-Herevî'nin umumi Hint tarihine dair *Tabakât-ı Ekberî*'si ile Firîşte'nin *Gülşen-i İbrâhîmî* adlı eserleri de meşhurdur.

BİBLİYOGRAFYA:

Babur, *Baburnâme* (haz. R. Rahmeti Arat), Ankara 1985; Gul-Badan Begum, *Humâyunnâme* (trc. A. S. Beveridge), Lahore 1987; W. Erskine, *Babur and Humâyün*, London 1854, I-II; H. M. Elliot, *History of India as Told by Its Own Historians* (nsr. J. Dowson), London 1854; R. S. Whiteway, *The Rise of the Portuguese Power in India*, London 1899; G. Hambly, *Cities of Mughal India*, New York 1908; J. Sarkar, *The History of Aurangzeb*, Calcutta 1916-25, I-V; a.mlf., *Fall of the Mughal Empire*, Calcutta 1932-50, I-V; L. F. R. Williams, *An Empire Builder of the Sixteenth Century*, London 1918; W. Irvine, *Later Mughals*, London 1922, I-II; B. Prasad, *History of Jahangir*, London 1922; P. Brown, *Indian Painting under the Mughals*, Oxford 1924; V. Smith, *Akbar, The Great Mogal*, Oxford 1927; B. P. Saksena, *A History of Shah Jahan of Delhi*, Allahabad 1932; S. P. Sen, *The French in India*, Calcutta 1946; G. S. Sardesai, *New History of the Marathas*, Bombay 1946, I-III; Bayur, *Hindistan Tarihi*, II-III; S. R. Sharma, *Mughal Government and Administration*, Bombay 1951; a.mlf., *The Religious Policy of the Mughal Emperors*, London 1962; K. R. Qanungo, *Dara Shikoh*, Calcutta 1952; J. Mill, *History of British India*, London 1958, I-X; I. H. Qureshi, *Administration of the Mughal Empire*, Karachi 1966; a.mlf., "Moğolların Hakimiyeti Altında Hindistan, Moğol İmparatorları" (trc. Kasım Turhan), *İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, İstanbul 1989, II, 299-327; D. N. Marshall, *Mughals in India: A Bibliographical Survey*, London 1967; B. Gascoigne, *The Great Moghuls*, New York 1971; P. Spear, *A History of India*, Maryland 1971, II; W. Franklin, *The History of the Reign of Shah Aulum*, Lucknow 1973; Bosworth, *İslâm Devletleri Tarihi*, s. 260-265; Erdoğan Mercil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1985, s. 345-360; Enver Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1988, IX, 461-534; Abdülümün'im en-Nemr, *Târîhu'l-İslâm fi'l-Hind*, Beyrut 1401/1981, s. 234-419; A. Rahim, "Muhammed 'Adil Shah", *JPHS*, V/4 (1957), s. 226-239; Hamit Süleyman, "Bâbürlüler Devri Minyatür Sanatı" (trc. Haver Aslan), *TDA*, sy. 19 (1982), s. 199-213; T. W. Haig v.dğr., "Hind-Türk İmparatorluğu", *İA*, V/1, s. 492-510.

ENVER KONUKÇU

BÂBÜRNÂME

(بابور نامه)

Bâbürlü'nün kendi hayatını anlattığı dünya çapında ilgiye kavuşmuş hâtırat kitabı.

Doğrudan doğruya verilmiş bir adı olmadığı için *Bâbürnâme*'den başka *Vekâyi'*, *Vâkıanâme*, *Vâkıât-ı Bâbürlü*, *Vekâyi'nâme-i Pâdişâhî* ve *Bâbüriyye* den-

diği gibi Farsça tercümelerinde de çok defa *Tüzük-i Bâbürlü* ismini alır. En yaygın adı *Bâbürnâme* olmakla beraber iki yerinde Bâbürlü'nün ondan *Vekâyi'* diye bahsetmesine bakılarak son zamanlarda bu isim tercih edilmeye başlanmıştır. Bâbürlü bir defasında da eseri için "tarih" sözünü kullanmıştır. Divanındaki bir rubâisinde de hâtıratını *Vekâyi'* adıyla zikretmiştir ("Bâbürlü'nün Şiirleri", *MTM*, nr. 5, s. 327).

Eser herhangi bir önsöz veya bir giriş kısmı olmaksızın Bâbürlü'nün on iki yaşında Fergana tahtına çıkışı ile başlayıp ölmünden bir yıl öncesine kadar olan zaman içindeki hayat macerasını anlatmaktadır. 5 Ramazan 899 (9 Haziran 1494) ile 3 Muharrem 936 (7 Eylül 1529) arasını içine alan bu devrenin, eserin bazı kısımları kaybolduğundan, Temmuz 1503 - Mayıs 1504, Mayıs 1509 - 2 Ocak 1519, 1521'den birkaç gün hariç 13 Aralık 1520 - 17 Ekim 1525 ve Eylül 1529 - 1530 yılları arası eksiktir. Vak'aların geçtiği coğrafi sahalarla göre eserde sadece 1494-1503 (Fergana), 1504-1520 (Kâbil), 1525-1529 (Hindistan) yılları mevcuttur.

Aslı şekli elde olmadığı için neden ileri geldiği anlaşılamayan bu durum üzerinde, Bâbürlü'nün aradaki yılları yazmaya vakit bulamadığı, yahut utanıp anlatmaktan çekindiği hususlar olduğu yolunda inandırıcı olmaktan uzak bir kısım görüş ve ihtimaller ileri sürülmüştür. Bugün metinleri kayıp gözükken bazı yılların esasında yazılmış olduklarına dair ipuçları bulunmaktadır. Eserde eksik yıllara ait vak'alar, Bâbürlü'nün yeğeni ve *Bâbürnâme*'yi tam şekliyle görmüş olan Mirza Muhammed Duglat'ın *Târîh-i Reşîdî*'sindeki hâtıraların yardımıyla büyük ölçüde tamamlanabilmektedir.

Her yılın ayrı bir fasıl halinde anlatıldığı *Bâbürnâme*'nin mihverini, Bâbürlü'nün siyasî iktidarını koruma ve yeni siyasî birlikler kurma yolunda yaptığı mücadeleler teşkil eder. Bu muhtevası ile *Bâbürnâme* kendiliğinden üç bölüme ayrılmaktadır. Bu üç safhada da Bâbürlü vak'aları bir mekân bağlantısı içinde ele alır. 1494-1503 yılları arasındaki zamanın teşkil ettiği ilk bölüm, Bâbürlü'nün kendi memleketi Fergana'da geçen hadiseleri nakleder. Fergana ülkesini tanıtan geniş bilgiden (*Vekâyi'*, I, 1-5) sonra babası Ömer Şeyh Mirza ile Bâbürlü'nün her iki amcası Sultan Ahmed Mirza ve Sultan Mahmud Mirza'nın hal tercümeleri ve yaptıkları işlerle Baysungur Mirza'nın mücadelelerinin yer aldığı bu bölüm, Bâ-

BÂBÜRLÜLER (1503-1520 / 1526-1858)

1. Zahirüddin Bâbürlü	932 (1526)
2. Nâsirüddin Hümâyûn	937-947 (1530-1540 , İkinci hükümdarlığı 962/1555)
3. Celâleddin Ekber	963 (1556)
4. Nûreddin Cihangir	1014 (1605)
5. Dâver Bahş	1037 (1627)
6. Şihâbüddin I. Şah Cihan	1037 (1628)
7. Murad Bahş	1068 (1657)
8. Şah Sücâ'	1068 (1657)
9. Muhyiddin Evrengzib	
Âlemgir	1068 (1658)
10. A'zam Şah	1118 (1706)
11. Kârm Bahş	1119 (1707)
12. I. Şah Âlem I. Bahadır Şah	1119 (1707)
13. Azîmüşşe'n	1124 (1712)
14. Muizzüddin Cihandar Şah	1124 (1712)
15. Ferruhsiyer	1124 (1713)
16. Semseddin Refiüdderecât	1131 (1719)
17. Refiüddin II. Şah Cihan	1131 (1719)
18. Nikûsiyer	1131 (1719)
19. Nâsirüddin Muhammed Şah	1131 (1719)
20. Ahmed Şah Bahadır	1161 (1748)
21. Azîzüddin II. Âlemgir	1167 (1754)
22. III. Şah Cihan	1173 (1760)
23. Celâleddin Ali Cevher	
II. Şah Âlem	1173 (1760)
24. Bîdârbaht	1202 (1788)
25. II. Şah Âlem	
(İkinci hükümdarlığı)	1203 (1788)
26. Muînüddin II. Ekber	1221 (1806)
27. Sirâceddin II. Bahadır Şah	1253-1274 (1837-1858)